

מהר"י מינץ בתשובותיו, יב; נודע ביהודה מהר"ק כא) שהגבילו כלל זה, שאינו אלא בכעין הנידון בסוגיתנו, האם לחוש לספק דאורייתא — שאם חוששין באיסור כרת יש לחוש גם לאיסור לאו, אבל במקום שמן התורה אין חשש, אלא שחכמים גזרו והרחיקו את האדם מן העבירה, פעמים לא גזרו אלא במקום חמור ככרת. בזה ביארו את אריכות דברי רש"י כאן.

יש מי שכתב שאין כלל זה אמור אלא בלאו שיש בו מלקות, אבל לאו שאין לוקים עליו, קל הוא יותר, ויש הפרש בינו ובין איסור כרת. (המגיה ל'משנה למלך' הל' יום טוב א, יו; וכן הסכים החיד"א ב'מחזיק ברכה' או"ח רסא, ה). וקל וחומר באיסור עשה שלא נאמר בו 'מה לי איסור כרת מה לי איסור עשה'. (נודע ביהודה תנינא עח). כמו כן דנו באיסור שיש בו מיתת בית דין, ותלו הדבר במחלוקת הראשונים. (ע"ע בכל זה ב'נפש חיה' (מרגליות) שכד, יד; יביע אומר ח"א יו"ד יא, ב ובהסכמת הגר"ע עטייה בראש הספר, ובהערות הרב המחבר שליט"א על ההסכמה; ח"ד אה"ע ו, ד — פירוט רב).

דף קכ

ז'ליחוש דלמא בגיטא אתאי, והאי דקאמרה הכי — לקלקלא לצרה היא מיכוונה' — מכאן מוכח שצרה אינה נאמנת להעיד, גם אם בשעה שמעידה כבר איננה צרה לה. אמנם יש לדחות ולומר שזוהי רק כשעדיין לא נישאה לאחר, שאפשר שחושבת עוד לחזור שוב לבעלה, אך לאחר שנישאת יש לומר שנאמנת. אמנם הרמב"ם כתב שבכל אופן, כל שהיתה צרתה לשעבר — אינה מעידה לה. (אור לציון)

ז'איכא דאמרי, אמר רבא: דכולי עלמא סימנין דרבנן... — יש לדקדק לשם מה אמר 'סימנים דרבנן', הלא לענין היתר אשה להנשא אין נפקותא בסימנים כלל, אם סימנים אינם מדאורייתא, ולא אמרו שמועילים מדרבנן אלא לענין אבידה, ואם כן, היה לו לומר: 'דכולי עלמא סימנין לאו כלום הן'?

ויש לדייק מכאן כשיטת האחרונים (מהר"ם אייזנשטאט ועוד) שאף בעדות אשה, במקום שמן התורה אין צורך בראיה, ומדרבנן חששו, מועילים סימנים גם למאן דאמר 'סימנים לאו דאורייתא', שלגבי דינים דרבנן, נחשבים הסימנים כראיה. ולכן במים שאין להם סוף שהחשש הוא מדרבנן, כתבו אחרונים שמועילים סימנים בינוניים. אמנם יש שחלקו על שיטה זו. (שב שמעתא, סוף הספר)

*

התר עגונה על פי עדות על שם הבעל שמת, ללא שהכירוהו 'בהיותי במיורק"א, ראיתי תלמיד אחד, והראה לי אגרת חתומה בחתימת מורנו הרא"ש ז"ל, והיה כתוב בו שמו של התלמיד, 'אשר'. וסיפר לי, שהיה בא מטוליטול"א ושלמד לפני מורנו הרא"ש והראה לי תוספות מקצת מסכתות שחבר מורנו הרב הנזכר. ולפי הדבר שהגיד ומצאתי אמת, נתברר לי שבא מטוליטול"א, ויצא ממני ללכת לארצו. אחר כך בא תלמיד אחד ושמו רבי שמואל, וכמטיח לפי תומו אמר: תלמיד חשוב אשכנזי שפירש מכאן, ושמו רב אשר, ולמד לפני הרא"ש, בא בציצילי"א בעיר שהייתי, ונתאכסן עמי, והיה עמי יום או יומים, ואחר כך נטל רשות ללכת, ופטרתי אותו בלזיה, וראיתי שנפל בדרך, ואמרתי לו:

תחזור, כיון שאתה חולה. ולא רצה לחזור. אחר ימים מועטים בא אלי המגיד והגיד לי שאותו תלמיד היה חולה ונטה למות. והלכתי שם לבקרו, ואני החזקתיו בדברים ובמה שיכולתי, ולא הועיל. ואחר זמן מועט נפטר לבית עולמו. ועשיתי לו כבוד גדול במותו, וקברנו אותו; — יראה לי, שאשתו של רבי אשר מותרת לינשא בעדות זו. כדאיתא בהדיא בשילהי יבמות מעשה באדם אחד שבא להעיד עדות בפני חכמים. אמרו לו: בני איך אתה יודע בעדות זו? אמר להם: אני והוא היינו מהלכין בדרך ורדפו אחרינו גייס... אף על פי שלא הכירו אלא על ידי שסיפר לו שמו ושם מקומו, התירו את אשתו. וכן בנדון זה שהגיד להן שמו ושלמד הנה אצלנו, והראה להם תוספות שידוע לנו שהולכים עמו מכאן. הרי נתברר לנו שאותו ר' אשר יצא מכאן — מת. ואנו מעדיין וידוע לכל בני חברתינו שמום בואו לכאן לא בא שום אדם ללמוד לכאן ששמו רבי אשר אלא אותו ר' אשר בר' סיני. והוא היה מארץ רוסיא, ובא לכאן עם בחור אחד ששמו ר' יונתן, לפיכך כיון שידוע לנו שרבי אשר בא מארצו ולמד פה אצלנו והועד עליו שמת, אשתו מותרת. (טור אבן העזר קיח. וע' שו"ת מהרי"ק קפד)

*

'בספר "זיען אברהם" (דף סב) כתב, ששמע בענין אחד של עיגונא דאתתא, שהיו חולקים בו מרן ז"ל (— הבית יוסף) ומור"ם ז"ל (— הרמ"א), ומרן אסר ומור"ם התיר, שהביא ראיות להתיר ופלפל בחכמה, וכתב מור"ם ז"ל רשות שתנשא, וגילה המגיד למרן ז"ל, דבו ביום שכתב מור"ם הרשות שתנשא, מת הבעל במקום אחד שהיה חי, ומרן שאסר כיוון אל האמת לאוסרה, אך הקדוש ברוך הוא לא הביא תקלה על ידי מור"ם, שמת הבעל ביום שכתב לאשה רשות שתנשא. עיין שם.

כזאת אירע להגאון 'חקרי לב', שכתב פסק דין להתיר בראיות עצומות, ומה דבני בני (=בינתיים) הקול נשמע שהבעל חי. ונתן הגאון 'חקרי לב' הודאות להשי"ת שלא באה תקלה על ידו. עוד שמענו מעשה שהיה בזמן הרב ראשון לציון מהר"ם סוזין ז"ל, שהתירו הבית דין בירושלים ליבמה שתתייבם, אך הרב מהר"ם סוזין ז"ל, היה לבו נוקפו, ולא הסכים להתיר. והבית דין עשו כהוראתן ונשאת לאחיו, ואחר כך בא הבעל, ותהום כל העיר. עוד שמענו בזמן הגאון 'משנה למלך', התירו רבני קושטא לעגונה שתנשא, והגאון משל"מ ז"ל היה לבו נוקפו ולא הסכים שתנשא, והב"ד עשו מעשה כהוראתם, ואחר כך בא הבעל ונגלה על ידי מעשה נורא הפלא ופלא.

יהא רעוא שלא יכשלו חכמי ישראל בדברים אלו, וכיוצא בהם, ושלום על ישראל' (מתוך בן יהוידע)

דף קכא

ז'לא היא, לא שנא איניש דעלמא ולא שנא צורבא מרבנן, דיעבד אין לכתחלה לא' — מבואר בסוגיא שחכמים החמירו באבד במים שאין להם סוף, שאשתו אסורה עד שיוודע גורלו, אך אם כבר נישאה — לא תצא.

ולכאורה נראה מכאן שאף שחכמים הקלו במקרים מסוימים בדיעבד, אין זה אומר להתיר נישואין לכתחילה אפילו אם תשאר על ידי כך עגונה כל חייה, ולא החשיבו עיגון תמידי לדיעבד. אך יש